

УДК 911.3:745/479 (477.86)

ПРИРОДНІ УМОВИ І РЕСУРСИ ТЕРИТОРІЇ ЯК ЧИННИКИ РОЗВИТКУ КОМПЛЕКСУ НАРОДНИХ ХУДОЖНІХ ПРОМИСЛІВ ГАЛИЦЬКОЇ ГУЦУЛЬЩИНИ

Вах І.

Косівський інститут прикладного та декоративного мистецтва ЛНАМ

Досліджується вплив природних умов і ресурсів на розвиток комплексу народних художніх промислів (КНХП) Галицької Гуцульщини. Акцентується увага на природні чинники, що впливають на комплексоутворення народних художніх промислів (НХП) краю.

Ключові слова: Галицька Гуцульщина, народні художні промисли, ремесла, художній стиль, рослинність.

Актуальність дослідження. Під впливом природно-кліматичних умов і наявності ресурсів краю сформувалися осередки за спеціалізацією виробництва та галузями. Особливість рельєфу території, кліматичні умови, водні ресурси рослинність та інші чинники визначають осередки розвитку таких галузей народних художніх промислів, як виготовлення одягу, вироби зі шкіри, художнє ткацтво, вишивальництво тощо. Саме тому дослідження впливу природних умов і ресурсів на розвиток КНХП є одним з актуальних завдань на сьогоднішній день.

Постановка проблеми. Розробка і реалізація регіональної політики краю, яка б забезпечувала підвищення якості життя населення Галицької Гуцульщини, зростання рівня соціально-економічного розвитку є неможливі без активізації економічної діяльності. У цих умовах на перший план виходить вплив природних умов і ресурсів на відродження, поширення та розвиток КНХП.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню впливу природних умов і ресурсів на розвиток народних художніх промислів Галицької Гуцульщини присвячено чимало праць зокрема: Р. Бабич (2002), Г. Бойко (1999), М. Галюк (2001), М. Голубець (2001), М. Гринюк (2008), І. Карпинець (2003), Б. Книш (2006), М. Курилич (2001), П. Марків, В. Середін (1990), В. Клапчук (2001), Ю. Нестерук (2003), О. Слободян (2004), О. Соломченко (2004) та ін.

Разом з тим, ще не достатньо досліджено місце та роль природних умов і ресурсів у комплексоутворенні НХП та їх вплив на багатоглазеву структуру, а саме: на дві укрупнені галузі (виробництво виробів із деревини, художній текстиль та кушнірство), а також художню обробку металу, художню кераміку, писанкарство, художні вироби з сирого.

Метою дослідження є вплив природних умов і ресурсів території краю на розвиток КНХП Галицької Гуцульщини.

Виклад основного матеріалу. На комплексоутворення НХП краю важливий вплив мають

природні чинники, основними з яких є: орографічні особливості території, викопні ресурси, клімат, ґрунти, рослинність, тваринний світ, водні ресурси та інші [2].

Особливості рельєфу території, викопні ресурси. Територія Галицької Гуцульщини - це частина гірської системи Карпат на заході України, де можна виділити п'ять основних орографічних зон: Чорногірський хребет, Чивчинський масив, Гринявські гори, хребет Кострича та Покутсько-Буковинські Карпати [5, с. 113-120].

Викопні ресурси. На території, що досліджується, розвідано понад 100 родовищ 20 видів корисних копалин. Основні поклади нафти на території краю, є у селах Космач, Акрешора, Прокурава, Жаб'є (сmt. Верховина) [3, с. 27], родовища природного газу біля Косова, а поблизу сmt. Делятина є поклади гірського воску - озокериту. Надра краю багаті на сіль. Основним центром виробництва солі в Галицькій Гуцульщині було м. Косів [1]. За свідченнями Манца де Маріензее у селі Яворові Косівського району було відкрито поклади залізної руди [3], а на Косівщині, в долині р. Лючки та в інших місцях, знайдено золото [8]. Багатий край і цілющими джерелами, тут нараховується понад 100 джерел мінеральних вод усіх типів [8].

Ґрунтовий покрив. Досліджувана територія входить до складу Карпатської гірської ґрунтової провінції зони широколистяних лісів із бурими лісовими типовими опідзоленими й оглеєними ґрунтами Західної буроземно-лісової області суббореального поясу [9]. Вони широко використовуються в НХП для виготовлення форм, за допомогою яких майстри із художнього металу відливають вироби із бронзи та латуні [6]. Важливою сировиною для керамічних виробів є глина. Наявність сировини зумовила виникнення центрів кераміки у селах Пістині, Старі Кути, сmt. Кути та м. Косові.

Кліматичні особливості. Територія неоднорідна за кліматичними показниками, її можна

розділити на п'ять термічних зон: тепла, Передкарпатська, помірна, прохолодна, помірно-холодна та холодна зона. На температурний режим території найбільший вплив має орографічний чинник і загальне зростання континентальності клімату в південно-східному напрямку. Річна амплітуда температур становить 22 - 23 0С, тоді як у горах вона знижується до 19 - 20 0 С. Максимум опадів припадає на літній період (червень-серпень), мінімум - на зимовий період. Потужність снігового покриву більша на південно-західних схилах хребтів і наростає зі збільшенням абсолютної висоти до 1000 - 1200 м [6, с. 40 - 41].

Водні ресурси. Значна зволоженість Карпат зумовлює формування густої мережі потоків і рік різних порядків на території Галицької Гуцульщини [4]. Основними водотоками на території є річка Бистриця Надвірнянська, Прут, Рибниця, Пістинька, Черемош та інші, які використовуються у художньому ткацтві для миття та фарбування вовни, ваління ліжників, виробих зі шкіри.

Природна рослинність. Важливу роль у розвитку народних художніх промислів відіграє рослинність. Лісовий покрив представлений буковими та дубово-буковими формаціями у Передкарпатті та мішаними і ялиново-широколистими в горах [5].

Деревина - один з основних матеріалів у виготовленні виробів народних художніх промислів. Порівняно з іншими видами природної сировини має величезні переваги, а саме: висока міцність, простота обробки, легкість та загальнодоступність. Якість виробу залежить від правильного вибору деревини, знання властивостей. Велике значення, наприклад, має текстура, тобто рисунок, що утворюється на поверхні зрізу деревини. Колір деревини залежить від її породи, але, разом із тим, у деревини однієї породи він може бути різним: дерево берези білого кольору використовується для виготовлення посуду, ложок, ковшів, сувенірів, дерев'яних писанок тощо; бук рожево-жовтий до червоно-бурого, виготовляють шкатулки, вази, тарелі, хрести, пудрениці, боднарський посуд (боклаг, відро на муку, сіль, хліб, черпак, таріль під хліб, половник); ялина білого кольору використовують для виготовлення меблів, бондарські вироби (відро, паскар з вухами, коновочка, черпак для води, дійниця, берівочка, цебрик, коновка, бербениця, бодня, бочка, відро на муку, сіль, хліб, таріль під хліб), музичні інструменти (скрипки, верхні деки до струнних музичних інструментів) та інші породи дерев [2].

Лісові та рослинні ресурси Галицької Гуцульщини необхідно розглядати не лише як джерело сировини, але й як постачальника для

НХП натуральних барвників, які історично використовуються населенням краю. Листя та кора берези дає коричневі, жовто-коричневі барвники, використовуються у килимарстві, ліжникарстві, ткацтві; зрілі плоди бузини - коричневий барвник для килимарства, ліжникарства, ткацтва; кора дуба дає бежеві, червонувато-бежеві, гірчичні, оливкові, темно-сірі барвники для килимарства, ліжникарства, ткацтва, різьби по дереву, писанкарства тощо. Забарвлення залежать від віку рослин, місцевості її знаходження, механічного та видового складу ґрунтів, кліматичних умов у період вегетації, а також - від часу збирання.

Орнаменти, якими прикрашають свої вироби гуцульські народні майстри, багаті й різноманітні. Кожному виду прикладного мистецтва (різьблення, кераміка, текстиль, вишивка, писанкарство і т. ін.) властивий свій характер декору (переважання рослинного або геометричного орнаменту, їхнє поєднання). Окремі рослинні орнаменти, зокрема, найчастіше знаходимо на кахлях та виробих пістинських гончарів [10].

Тваринний світ. Тваринний світ Гуцульщини відіграє важливу роль у створенні предметів народного вжитку та в народних художніх промислах. Багато орнаментів з тваринними мотивами створено в художній різьбі, металістві, гончарстві, писанкарстві, ткацтві, сирній пластиці та інших видах народної творчості гуцулів. Про це і свідчать назви орнаментів: "баранячі роги", "вовлі голівки", "воронячі та курячі лапки", "гадючка, змійка", "жабки" та інші [7, с. 80].

Висновки. Природні умови і ресурси, основними з яких є орографічні, особливості території, викопні ресурси, клімат, ґрунти, рослинність, тваринний світ, водні ресурси та інші - визначають осередки розвитку таких промислів, як виготовлення одягу (натільний одяг, плечовий одяг, поясний одяг, верхній жіночий одяг, доповнення до одягу, головні убори), вироби зі шкіри: верхнє хутряне вбрання (кожухи і кептарі), головні убори, взуття (постоли, черевики і чоботи). Водні ресурси використовуються у художньому ткацтві (миття та фарбування вовни, ваління ліжників), виробих зі шкіри (вичинка шкіри), вишивальництві (виготовлення та фарбування ниток).

Деревина - основна сировина виробництва, що визначає розвиток таких промислів, як: вироби з дерева, різьба по дереву, виготовлення музичних інструментів. Лісові та рослинні ресурси необхідно розглядати як джерело для НХП натуральних барвників у ткацтві, ліжникарстві, килимарстві, кушнірстві, різьбі по дереву, писанкарстві, вишивальництві тощо.

Список літератури

1. Болтарович З. С. Народне лікування українців Карпат кінця XIX - поч. XX ст. / З. С. Болтарович. - К. : Абрис, 1980. - 118 с.
2. Вах І. С. Територіальні особливості розвитку й поширення народних художніх промислів : дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук : спец. 11.00.02 "Економічна та соціальна географія" / І. С. Вах. - Чернівці, 2010. - 125 с.
3. Витвицький С. Историчний нарис про гуцулів / Софрон Витвицький. - Львів: Світ, 1993. - 96 с.
4. Воропай Л. І. Українські Карпати / Л. І. Воропай, М. О. Куниця. - К. : Рад. шк., 1966. - 167 с.
5. Географічна енциклопедія України : в 3 т. / відповід. ред. О.М.Маринич. - К. : Українська енциклопедія, 1989. - Т. 2: З-О. - 1990. - 480 с.
6. Голубець М. А. Украинские Карпаты. Природа / М. А. Голубец, А.Н.Гаврусевич, И. К. Загайкевич и др. - К. : Наук. думка, 1988. - 266 с.
7. Курилич М. В. Гуцульський орнамент / М. В. Курилич. - К. : ЛК Мейкер, УВЦ, 2001. - 126 с.
8. Мій рідний край - Прикарпаття : навч. посібник / відпов. ред. В.І.Кононенко. - Івано-Франківськ: Плай, 2000. - 376 с.
9. Пістун М. Д. Основи теорії суспільної географії : навч. посібник / М.Д.Пістун. - К. : Вища школа, 1996. - 231 с.
10. Слободян О. Пістинська кераміка / Олег Слободян. - Чернівці : Колір-друк, 2004. - 152 с.

И. С. Вах. Природные условия и ресурсы территории как фактор развития комплекса народных художественных промыслов Галицкой Гуцульщины. Исследуется влияние природных условий и ресурсов на развитие народных художественных промыслов Галицкой Гуцульщины. Акцентируется внимание на природных факторах, влияющих на комплексобразование народных художественных промыслов края.

Ключевые слова: Галицкая Гуцульщина, народные художественные промыслы, ремесла, художественный стиль, растительность.

Vakh I. Natural conditions and resources of the territory as a factor complex development of national art crafts Galician Hutsulshchyna. The authors examine the impact of natural conditions and resources for the development of national art crafts Galician Hutsulshchyna. Focuses on the natural factors that affect the complex formation of national art crafts land.

Key words: Halych Hutsulshchyna, folk artistic handicrafts, handicrafts, artistic style, vegetation.